

УДК 343.713

*Д.М. Федоренко, стажист-дослідник
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ДО ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ВИМАГАННЯ ВІД ПРОТИДІЇ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Із прийняттям чинної Конституції України держава взяла на себе обов'язок забезпечити захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, проголосивши при цьому їх рівність перед законом (ст. 13). Серед злочинних посягань на власність особливого значення набуває вимагання, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 189 чинного Кримінального кодексу України (далі – КК). Згідно із цією статтею вимагання – це вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

Суспільна небезпечність цього корисливо-насильницького злочину полягає в його поширеності: у 2006 р. було зареєстро-

вано 917, у 2007 р. – 693, у 2008 р. – 624 злочини, що хоча й дає можливість констатувати тенденцію до їх зниження, проте загальна кількість залишається ще значною. Він нерідко поєднується з учиненням інших, інколи більш тяжких злочинів. Ось чому недооцінка важливості боротьби з вимаганням призводить до втрати довіри потерпілих і суспільства до правоохоронних органів, переконаності в їх неспроможності належним чином забезпечити непорушність такого природного майнового права людини і громадянина, як право власності.

Аналіз чинного КК свідчить, що в його Особливій частині поруч зі ст. 189, яка передбачає відповідальність за вимагання, існує низка інших статей, у яких використовується термін «вимагання». Одні з них безпосередньо в диспозиції називають вимагання як альтернативну дію об'єктивної сторони основного складу злочину (статті 262, 308, 357 КК та ін.), інші при окресленні кваліфікованого або особливо кваліфікованого складу вказують на вимагання як на спосіб

учинення злочинного діяння (частини 4 статей 2354, 2355, ч. 2 ст. 368 КК), деякі як негативну ознаку при окресленні основного складу злочину містять спеціальну вказівку «за відсутності ознак вимагання» (статті 206, 355 КК). Як бачимо, таких статей чимало і вони розташовані в різних розділах КК України.

Характерним є те, що в переважній більшості статей законодавець прямо використовує поняття «вимагання». Проте існує низка статей, в яких цей термін хоча й не використано, але вимагання як спосіб учинення злочинного діяння не виключається. Прикладом можуть служити ст. 147 «Захоплення заручника», ст. 289 «Незаконне заволодіння транспортним засобом» КК України.

З урахуванням зазначеного, досить актуальною є проблема встановлення співвідношення й розмежування названих складів злочинів зі складом «вимагання», передбаченим у ст. 189 КК.

Для її вирішення необхідно звернутися до теорії кваліфікації злочинів. За радянських часів значний внесок у теорію кваліфікації злочинів зробили В.М. Кудрявцев, Б.О. Куринов, М.І. Ковальов, С.А. Тарарухін, Л.Л. Кругліков, В.М. Савінов, А.В. Наумов та ін. У сучасній Україні ці проблеми вже досліджували В.О. Навроцький,

М.Й. Коржанський, М.І. Панов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, Л.П. Брич.

Слід зазначити, що для правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння недостатньо з'ясувати ознаки, властиві тому чи іншому складу злочину. Необхідно також виключити ті з них, що характерні для суміжних складів злочинів. Так, В.М. Кудрявцев стверджував, що розмежування злочинів є зворотною стороною кваліфікації [1, с. 146]. Останній же виражається в послідовному встановленні точної відповідності об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта й суб'єктивної сторони фактично вчиненого злочину об'єкту, об'єктивній стороні, суб'єктові й суб'єктивній стороні складу злочину, закріпленого законом. Для розмежування 2-х подібних злочинів потрібно перш за все визначити їх основні й факультативні об'єктивні й суб'єктивні ознаки, передбачені законом і, провівши порівняльний аналіз, виявити відмінні, що дозволяють кваліфікувати вчинене суспільно небезпечне діяння за тією чи іншою статтею (або частиною статті) КК.

У зв'язку з обмеженням обсягу даної статті зупинимося на проблемі розмежування злочинів, передбачених статтями 189 і 206 КК України. Згідно зі ст. 206 протидія законній господар-

ській діяльності – це протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальну шкоду або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання. Навіть при поверхневому співставленні тексту зазначених статей виявляються спільні ознаки, характерні для передбачених ними складів злочинів: зокрема, такою є вимога, поєднана з погрозою. Поряд із цим ст. 206 КК містить застереження у вигляді негативної ознаки – «за відсутності ознак вимагання». Ідеться, по-суті, про різні склади злочинів, але близькі один одному внаслідок близькості окремих їх елементів. У доктрині кримінального права такі склади злочинів іменуються «суміжні».

Установлюючи відмінність протидії законній підприємницькій діяльності від вимагання, склади яких передбачалися в КК 1960 р. і з деякими змінами перейшли у відповідні статті КК України 2001 р., В.О. Навроцький наводить 3 ознаки, що дозволяють розмежовувати ці

злочини [2, с. 384, 385]: (а) предмет посягання, (б) потерпілий, (в) зміст погрози. Предметом вимагання є майно, право на майно, дії майнового характеру. *Майно* – це предмети матеріального світу, що мають певну вартість і належать певному власникові на законній підставі. *Право на майно* – документ, що дозволяє отримати в свою власність майно (заповіт на квартиру, договір дарування машини, боргова розписка тощо). *Дії майнового характеру* – це, наприклад, вимога підвищити в посаді, видати безкоштовну путівку на курорт тощо.

У нормі про протидію законній господарській діяльності предмет прямо не названо, але угода, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальну шкоду або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, може стосуватися як учинення дій щодо майна, права на майно, дій майнового характеру, так і немайнових благ. Однак, якщо суб'єкта господарювання спонукують до передачі майна, права на майно, вчинення дій майнового характеру, то за наявності інших обов'язкових ознак складу злочину вчинене має кваліфікуватися саме як вимагання.

Потерпілими від вимагання виступають власник майна, особа, у віданні чи під охороною

якої перебуває майно, їх близькі родичі. Потерпілим від протидії законній господарській діяльності є особа, яка займається господарською діяльністю, або близькі їй люди (якими можуть бути не обов'язково родичами потерпілого, але в долі яких він заінтересований, приміром, наречена, колега по роботі, батьки одного з подружжя та ін.).

Зміст погрози при вимаганні є ширшим, аніж при протидії законній господарській діяльності: при вчиненні вимагання може застосовуватися й погроза обмеження прав, свобод або законних інтересів, а також розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці.

Відмінність аналізованих складів злочинів за наведеними ознаками, безперечно, має суттєве значення для правильної кваліфікації. Проте існує ще низка ознак, які слід враховувати при розмежуванні цих насильницьких діянь. До наведеного переліку ознак, які дозволяють відмежувати розглядувані злочини, треба додати ще одну – зміст вимоги (те, до чого спонукають особу). У разі вимагання ставиться або вимога передачі чужого майна, або права на майно, або вчинення будь-яких дій майнового характеру. При протидії ж законній господарській діяльності висувається ви-

мога або припинити займатися господарською діяльністю, або обмежити її, або укласти угоду чи не виконувати її.

Необхідно також враховувати темпоральність вимоги при вимаганні чи протидії законній господарській діяльності. У випадку вимаганню суб'єкт злочину висуває вимогу передати майно, право на майно або вчинення дій майнового характеру в майбутньому (через годину, завтра, через тиждень тощо). При цьому сама погроза також звернена в майбутнє: вона буде реалізована лише в разі невиконання вимоги. Потерпілий має час прийняти певне рішення – виконувати чи не виконувати останню. При протидії ж законній господарській діяльності суб'єкт може вимагати від потерпілого негайно виконати вимогу (наприклад, укласти угоду).

Крім того, існують також інші, хоча й допоміжні, але відмінні *об'єктивні* ознаки злочинів, які є предметом дослідження. Ідеться про об'єкт зазначених злочинів. Якщо за родовим об'єктом вимагання належить до злочинів проти власності, то протидія законній господарській діяльності є злочином у сфері господарської діяльності. Безпосереднім об'єктом вимагання є відносини власності, юридичною формою яких є право власника на володіння, користування й розпорядження

своїм майном на власний розсуд. Що стосується безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 206 КК, то ним є свобода законної господарської діяльності. Не співпадають і додаткові безпосередні об'єкти. При вимаганні ними можуть бути відносини у сфері охорони безпеки життя, здоров'я, честі, гідності, особистої недоторканності потерпілих. А при протидії законній господарській діяльності – поруч з життям і здоров'ям ще й відносини власності.

Важливе значення також мають і *суб'єктивні ознаки* даних складів злочинів: з точки зору аналізу суб'єктивної сторони при розмежуванні слід враховувати мету вчинення останніх. У разі вимагання мета завжди є корисливою, тоді як протидія законній господарській діяльності поєднана з метою примусити іншу особу припинити займатися такою діяльністю або обмежити її, укласти угоду або не виконувати її, про що йдеться в ст. 206 КК.

Стосовно такої ознаки, як суб'єкт злочину, то в обох складах злочинів ним є будь-яка фізична осудна особа. Але треба зауважити, що за вимагання відповідальність настає з чотирнадцяти років, тоді як у випадку протидії законній господарській діяльності – з шістнадцяти.

Підсумовуючи викладене, значимо, що вивчення питання про відмежування вимагання від протидії законній господарській діяльності дає підстави для висновку, що його слід досліджувати як за об'єктивними, так і суб'єктивними ознаками. *Об'єктивні* відмінні риси злочинів: об'єкт, предмет, коло потерпілих, зміст вимоги, зміст погрози, час виконання вимоги; *суб'єктивні*: – мета злочину і вік суб'єкта останнього.

Проблема відмежування вимагання від суміжних злочинів, зокрема, від протидії законній господарській діяльності, є перспективною для наукового дослідження з огляду на недостатню розробленість цього питання у юридичній літературі.

Список літератури: 1. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. – М.: Юрид. лит., 1972. – 352 с. 2. Навроцький В.О. Кримінальне право України: Особл. ч. : Курс лекцій. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 771 с.

К ВОПРОСУ ОТГРАНИЧЕНИЯ ВЫМОГАТЕЛЬСТВА ОТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЗАКОННОЙ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Федоренко Д.Н.

Проанализированы объективные и субъективные признаки составов преступлений «вымогательства» и «противодействия законной хозяйственной деятельности». Рассмотрены признаки по которым следует ограничивать эти преступления. Раскрыто содержание этих признаков.

Ключевые слова: вымогательство, противодействие законной хозяйственной деятельности, ограничение, состав преступления, квалификация.

**QUESTION OF DELIMITATION OF EXTORTION FROM
COUNTERACTION TO LEGAL ECONOMIC ACTIVITY**

Fedorenko D.M.

The objective and the subjective signs of formal components of two crimes: extortion and counteraction to legal economic activity are researched. The signs that help to delimit these crimes are studied. The essence of these signs is exposed.

Key words: extortion, counteraction to legal economic activity, delimitation, corpus delicti, qualification.

Надійшла до редакції 15.12.2009 р.

УДК 343.985

В.О. Яремчук, аспірантка
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА
В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ**

Під час розслідування злочинів, що є пізнавальною діяльністю, слідчих, вони звертаються до осіб, які мають спеціальні знання. У кримінально-процесуальній діяльності останні використовуються у 2-х основних формах: при залученні спеціалістів до провадження окремих слідчих (судових) дій і в межах проведення експертизи [10, с. 530]. Підвищення ролі застосування спеціальних знань у кримінальному процесі пов'язано з декількома причинами: (а) досягнення науково-технічного прогресу активно впроваджується

у всі сфери діяльності людини; (б) постійно з'являються нові технічні засоби й розробки щодо інформаційного забезпечення, які використовуються злочинцями для вчинення злочинів. Водночас у працівників органів розслідування є необхідність використовувати науково-технічні засоби для розкриття й розслідування злочинів. Для ефективного проведення зазначених слідчих дій слід мати уявлення щодо можливостей відповідних наук і правильної форми залучення до цього осіб, які мають спеціальні знання [1, с. 13,14].